

PKN

Stichting voor
onderzoek
historische
tabakspijpen

Jaargang 48, nummer 179, april 2026

PKN Ruil- en determinatiedag in Hazerswoude op 20 juni 2026	1
De pijp van dominee Nawijn, predikant te Terschelling Bert van der Lingen	1
Een presentatiepijp uit de 17de eeuw gevonden in Roosendaal Bert van der Lingen	4
Wat heb jij een gekke pijpenkop Ewout Korpershoek	9
Een bijzondere pijp van Trees-Knoedgen gevonden in Hazerswoude en de relatie met pijpen van Gambier en Sparnaaij Ruud Stam en Chris van der Klugt	16
In vuur en vlam: Ondeugende tabakspijpen van Goedewaagen Bert van der Lingen	21
Een nieuw boek over kleipijpen uit Kroatië van Luka Bekić Ruud Stam	23

Pijp van de maand

In mei 1874 werd het zilveren regeringsjubileum van Koning Willem III groots gevierd in ons land. Diverse Goudse pijpenmakers brachten tabakspijpen op de markt met aan dit jubileum refererende afbeeldingen.

Ook voor buitenlandse fabrikanten was dit een gelegenheid om modellen voor de export naar Nederland te maken. Een fraai voorbeeld hiervan is de pijp van deze maand die gemaakt is door de pijpenfabriek Gislou uit Lille, Frankrijk.

(www.tabakspijp.nl/pijp-van-de-maand)

Een bijzondere pijp van Trees-Knoedgen gevonden in Hazerswoude en de relatie met pijpen van Gambier en Sparnaaij

Ruud Stam (ruudstam@tabakspijp.nl) en Chris van der Klugt (vanderklugt14@gmail.com)

In het kader van signaleringen van vondsten van buitenlandse pijpen in Nederland deze keer een 19e-eeuwse pijp van Trees-Knoedgen uit Luik in België. De pijp is gevonden in Hazerswoude.

De familie Knoedgen kwam oorspronkelijk uit het Westerwald in Duitsland. De broer en zus Jacques en Marie-Anne Knoedgen zijn in 1835 naar België getrokken en toen Jacques in 1838 trouwde is hij een jaar daarna een eigen bedrijf begonnen in Luik, terwijl zijn zus de firma Wingender-Knoedgen in Chokier, die zij samen met haar man Henri Wingender sinds 1835 voerde, voortzette. Jacques Knoedgen begon samen met zijn broer Jean in 1839 een eigen pijpenfabriek in Luik en vanaf november 1843 was deze gevestigd aan de Rue de Longdoz nr. 282, thans Quai Orban. In maart 1845 werd deze samenwerking geformaliseerd. Jacques Knoedgen overleed echter al in juni 1845. Uit de boedelbeschrijving blijkt dat het bedrijf toen over 48 mallen en 10 schroeven beschikte.

De weduwe uit zijn tweede huwelijk, Thérèse Baudinet, die Petronille Baudinet genoemd werd, hertrouwde met Antoine Thres, haar meesterknecht. Al in 1846 had zij hem gemachtigd om de zaken van haar overleden man waar te nemen en het bedrijf functioneerde sinds die tijd onder de naam Thres-Knoedgen. In 1847 werd de oude firma Knoedgen-Frères officieel opgeheven. Na de dood van Petronille Baudinet op 25 december 1851 vertrok Antoine Thres naar Grivegnée nabij Luik om daar het bedrijf succesvol voort te zetten en daar een oven te bouwen. In 1856 trouwde Antoine Trees met Anne-Marie-Joséphine Defize. Vermoedelijk heeft hij de naam Thres al voor zijn tweede huwelijk in Trees veranderd. Mogelijk bij de verhuizing van zijn bedrijf naar Grivegnée, of zelfs eerder. In 1866 werd Antoinet zoon Henri-Antoine directeur van het bedrijf en veranderde de naam van het bedrijf in Trees. In 1869 is Antoine overleden. In 1883 richtten Henri-Antoine en Henri-Emile Trees het bedrijf 'Antoine Trees et Cie pour la fabrication de pipes en terre à Grivegnée' op. Het bedrijf bleef bestaan tot 1930.¹ Het is dus waarschijnlijk dat de naam Trees-Knoedgen gebruikt is in de periode 1846-1866. De pijpen van Trees-Knoedgen zijn vaak van een hoge kwaliteit. Twee wel

heel bijzondere pijpen heeft deze firma als herinnering aan de Krimoorlog (1853-1856) op de markt gebracht. Eén met het hoofd van Tsaar Alexander II, in vijf kleuren geglazuurd, die door Franse en Engelse soldaten wordt geplaagd en een in vier kleuren geglazuurde pijp, die de verovering van Sebastopol verbeeldt, met Franse en Engelse soldaten die de Malakhov toren aanvielen.²

De in Hazerswoude in de weilanden ten zuiden van de Rijn gevonden pijpenkop is de kop van een steelpijp van de firma Trees-Knoedgen. Waar de pijp gevonden is, is vroeger stadsafval uit Leiden gestort. Bijzonder is dat de naam van de firma TREES-KNOEDGEN geheel uitgeschreven staat in een kader op de kop van de pijp (afb. 1). Aan de andere zijde staat ETAB. à LIÈGE (Etablis à Liège: gevestigd in Luik). Zo gemerkte pijpen met de volledige naam in een kader op de ketel, zijn voor zover bekend, door deze firma verder niet gemaakt, maar zijn ook van andere Belgische pijpenmakerijen onbekend. Normalerwijs merkte Trees-Knoedgen enkel met TK.³ Waarom de firmanaam zo op de kop is geplaatst is niet duidelijk. Was het een soort reclamepijp of heeft hij een Gambierpijp als voorbeeld genomen? Dat Luik als vestigingsplaats op deze pijpenkop wordt genoemd, in combinatie met de naam Trees-Knoedgen bevestigt het vermoeden dat Thres al eerder zijn naam gewijzigd heeft dan pas bij het huwelijk met zijn tweede vrouw in 1856.

De pijpenkop heeft een gekromde spoor en op de ketel zijn ranken met bladeren van druiven aangebracht tussen kleine rondjes. Onderaan de ketel staat aan weerszijden het vormnummer 23.

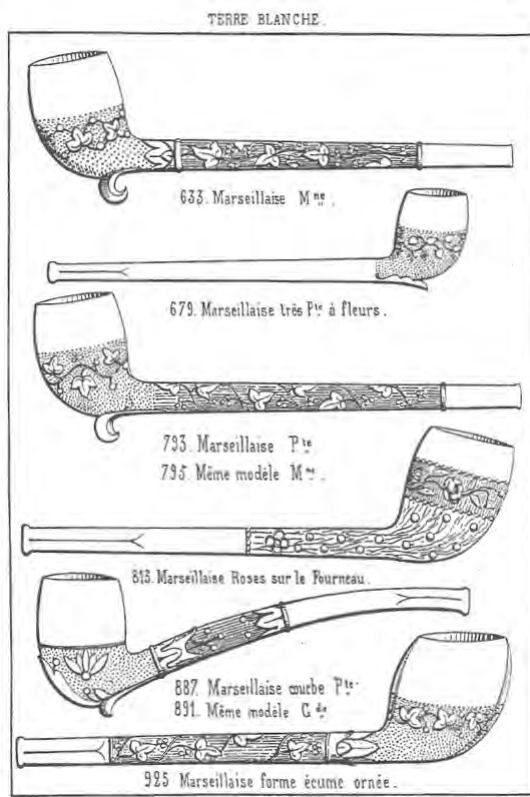
Afb. 1. De pijpenkop van Trees-Knoedgen die bij Hazerswoude gevonden is. Collectie Chris van der Klugt.

Vergelijking met pijpen van Gambier en van Sparnaaij.

Van de firma Gambier zijn pijpen bekend die mogelijk als inspiratie gediend hebben voor de hier besproken pijp van Trees-Knoedgen.⁴ Deze pijpen waren waarschijnlijk al in productie toen Trees-Knoedgen de hier besproken pijp heeft ontwikkeld. De Belgische pijp toont gelijkenissen met een aantal modellen van de groep 'Marseillaises' van Gambier.⁵ Daar is in alle gevallen de onderzijde van de ketel gedecoreerd met bladeren, vaak op een gestippeld fond (afb. 2). Een gekrulde spoor als hiel is ook bij een aantal modellen van deze Gambierpijpen aanwezig. Echter daar is de bovenste helft van de ketel glad zonder tekst. Bij de pijp van Trees-Knoedgen zijn kleine rondjes aangebracht terwijl bij Gambier modellen daar puntjes staan. De pijp van Trees-Knoedgen is dus duidelijk geïnspireerd op de Marseillaise-modellen maar is geen echte kopie van één van deze modellen.

De eerste vermelding van de Marseillaise-pijpen van Gambier is in de inventarisatielijst van de groothandel Beamont in Parijs van 1858. In de catalogus van 1840 zijn deze modellen nog niet opgenomen. De datering van de

ontwikkeling van deze pijpen moet dus liggen tussen 1840 en 1858.

Van de manier waarop de naam van Trees-Knoedgen in een kader op de ketel is aangebracht zijn van Gambier vrijwel geen voorbeelden bekend. Alleen bij de Carotte-pijpen, waarvan de nummers 321-323 in de catalogus van 1840 staan, heeft Gambier dit gedaan. Een mooi voorbeeld van een Carotte-pijp waar de naam op de ketel staat is de pijp van afbeelding 3 met

Afb. 2. Marseillaise-modellen van Gambier. Bron : Vve Hasslauer successeur Gambier, catalogus 1868. <https://www.tabakspijp.nl/archief/archief-catalogi-fabrikanten/frankrijk/>

Afb. 3. Marseillaise pijp van Gambier met het modelnummer 612. In drie kleuren geglaazuurd. Collectie Ruud Stam, foto Bert van der Lingen.

vormnummer 292. Deze heeft een ketel in een carotte-vorm en aan de onderzijde van de ketel een naakte vrouw.⁶ De dame wijst aan beide kanten van de ketel met haar vinger naar de tekst. Rechts is dat TABAC DE PARIS, links is dat PIPE GAMBIER (afb. 4).

De firma A. F. en F.S. Sparnaaij heeft in 1852 en in 1853 een pijp (afb. 5) uitgebracht die zeer vergelijkbaar is met de pijp van Trees-Knoedgen.⁷ Ook hier zijn op de onderste helft van de ketel ranken aangebracht op een veld met kleine rondjes en staat op de bovenste helft de firmanaam A. en F. S. Sparnaaij of F. S. Sparnaaij en de plaatsnaam Gouda of Rotterdam. Ook heeft deze pijp een gekromde spoor.

De vraag is wanneer de pijpen van Gambier, Trees-Knoedgen en Sparnaaij op de markt zijn gekomen. De meest logische volgorde van beïnvloeding is dat de pijp van Trees-Knoedgen geïnspireerd is op pijpen van Gambier en dat de pijpen van Sparnaaij imitaties zijn van de pijp van Trees-Knoedgen. Als deze veronderstelling juist is dan moeten de Gambierpijpen ergens tussen 1845 en 1850 op de markt zijn gekomen en is de pijp van Trees-Knoedgen waarschijnlijk daarna, maar voor 1852, toen Sparnaaij zijn pijp op de markt bracht, geproduceerd.

Afb. 4. De pijp van Gambier, Carotte Nue, vormnummer 292, waar de naam van de firma in een kader is opgenomen. Collectie en foto Arthur van Esveld.

Afb. 5. De pijp van Sparnaaij uit het jaar 1853. Collectie en foto Ewout Korpershoek.

Noten

1. Fraikin 1981, 68, Van Parys 1999, 163-164, Caro 2004, 84.
2. Stam 2016, 25-28. Stam 2019, 77-79.
3. Fraikin 1981, 68.
4. Met dank aan Arthur van Esveld.
5. Ook Fiolet heeft 'Marseillaises' op de markt gebracht. Duco, 2014. Deze lijken geen invloed gehad te hebben op de hier besproken pijp van Trees-Knoedgen.
6. Van Esveld 2017, 121-123.
7. Stam, Mayenburg en Kleijweg 2024, 23.

Literatuur

- Caro, J., 2004. *La Pipe en terre Wallonie – Bruxelles – Flandre. Identification et Datation*. Bruxelles.
- Duco, D., 2014. *Frans figuraal als inspiratie voor Belgische pijpenfabrieken*. Website Amsterdam Pipe Museum.
- Esveld, A. van, 2017. Carottepijpen van Gambier. *Jaarboek PKN, Stichting voor Onderzoek Historische Tabakspijpen*, 119-123.
- Fraikin, J., 1981. Pipe makers in Wallonia, from the earliest beginnings to the First World War, In: Davey, P. *The Archaeology of the Clay Tobacco Pipe V. Europe 2 part I*. Oxford, *British Archaeological Reports, International Series* 106 (1).
- Parys, F. van, 1999. *Pipes et tabac en région Liégeoise (1)*. Luik, eigen uitgave.
- Stam, R. D., 2016. Commemorative pipes from the Crimean War. *Journal of the Académie Internationale de la Pipe* 9, 21-28.
- Stam, R., [2019]. Twee bijzondere pijpen van Thres-Knoedgen uit Luik die gebeurtenissen uit de Krimoorlog uitbeelden. In: *De pijpennijverheid in België*, 77-79. Leiden, PKN, Stichting voor Onderzoek Historische Tabakspijpen.
- Stam, R. D., Mayenburg, F. en Kleijweg, A., 2024. Pijpen van Adrianus en Frans Simon Sparnaaij uit een stort aan de Kattensingel in Gouda en losse vondsten. *Jaarboek PKN, Stichting voor Onderzoek Historische Tabakspijpen*, 7-41.

Bestuur

Voorzitter:

Ruud Stam,

ruudstam@tabakspijp.nl

Secretaris:

Arjan de Haan,

arjandehaan@tabakspijp.nl

Penningmeester, ledenadministratie:

Henk van Assema,

henkvanassema@tabakspijp.nl

Website en drukwerk:

Ewout Korpershoek,

ewoutkorpershoek@tabakspijp.nl

Kopij en eindredactie:

Bert van der Lingen,

bertvanderlingen@tabakspijp.nl

Abonnement en betaling

Contributie voor Nederland: € 35,00 per jaar

Contributie voor buitenland: € 45,00 per jaar

Stichting PKN, IBAN: NL05 INGB 0004851870 (BIC: ING NL2A)

Kamer van Koophandel : 54719992

Meer informatie www.tabakspijp.nl - info@tabakspijp.nl

© PKN. Overname van artikelen en illustraties is slechts toegestaan na voorafgaande toestemming van de redactie. Auteurs zijn zelf verantwoordelijk voor hun bijdrage.

ISSN: 0924-4158

Voorzijde en achterzijde kaft: compilatie van foto's van de presentatiepijp die in Roosendaal gevonden is (zie artikel p. 4-8) en een tekening uit 1821 van een soortgelijke presentatiepijp, eerder beschreven in het PKN Jaarboek 2019.

